

AGATA SKURZEWSKA

Uniwersytet Jagielloński
Instytut Filologii Wschodniostowiańskiej

ORCID: 0000-0002-1561-9944

***Матеріялы до руского словаря –
rękopiśmienny dziewiętnastowieczny słownik
ukraińsko-polski Josyfa Skomorowskiego***

Abstrakt: Ukraińsko-polski rękopiśmienny słownik Josyfa Skomorowskiego *Матеріялы до руского словаря* liczy pięć tomów i 1732 strony. Prawdopodobnie został ukończony w 1849 roku. Ukraiński rejestr słownika obejmuje 27 000 haseł. Materiał ukraiński słownika obfituje w polonizmy, zarówno fonetyczne, jak i leksykalne, a także w leksykę wykazującą cechy dialektalne. Nie wszystkie hasła ukraińskie zostały przetłumaczone. Najwięcej braków widocznych jest w tomie IV. Część materiału ukraińskiego została podana w dwóch wariantach ortograficznych, ponieważ Skomorowski trzymał się początkowo zasad ortografii fonetycznej, później zaś zwerifikował ukraińską część zgodnie z ortografią etymologiczną. Słownik nie jest wolny od błędów w tłumaczeniu, zawiera też leksykę ukraińską, której istnienia nie udało się potwierdzić w innych źródłach.

Słowa kluczowe: XIX-wieczna leksykografia ukraińska; Skomorowski; południo-zachodnie dialekty języka ukraińskiego; leksyka dialektalna

Rękopiśmienny słownik ukraińsko-polski Josyfa Skomorowskiego *Матеріялы до руского словаря, собраніи Іосифомъ Скоморовскимъ, Парохоомъ въ Березовици великой* liczy pięć tomów i 1732 strony¹.

Autor słownika, Josyf Skomorowski (1815–1891), greckokatolicki duchowny, językoznawca, tłumacz, aktywny uczestnik kulturalnego i religijnego ukraińskiego odrodzenia w Galicji, od 1838 roku był parochem w Bereszowicy Wielkiej w obwodzie tarnopolskim (ODA 2020; Галас 1995: 61). Współpracował z „Ruską Trójcą”².

W I tomie słownika autor umieścił informację: „Тии матеріялы до руского Словаря жертвую до книгохранилища руского народного дому въ Львовѣ. – Березовиця велика въ Грудню 1862. Іосифъ Скоморовскій”. Wyraził też nadzieję, że zebrany przez niego materiał będzie wykorzystany przy ułożeniu słownika, który miał być przygotowany pod opieką Juliana Ławrowskiego (Литературни вѣсти 1862), czyli późniejszego niemiecko-ukraińskiego słownika Omelana Partyckiego (*Нѣмецко руский словарь черезъ О. Партицкого, Львѣвъ* 1867). O. Partycki we wstępie do niego wymienił manuskrypt J. Skomorowskiego wśród źródeł ukraińskiego rejestru słownika (Skurzewska 1999: 146). Z rękopisu J. Skomorowskiego korzystał też prawdopodobnie Jakiw Hołowacki przy opracowywaniu materiałów do ułożonego przez siebie słownika: *Материалы для словаря малорусского наречия, собранные в Галицини и в северно-восточной Венгрии* (Галас 1995: 62). Sam J. Hołowacki wspomina o słowniku J. Skomorowskiego w liście do Osyра Bodianskiego z 9 kwietnia 1849 roku: „Йосиф Скоморовскій зібрав словарь малоруського язика, до 30 000 слів, із фразеологією і толкуванням польським, і гадає пренумерату оголосити на те діло, бо ні сам, ні Матиця не мають такого фонду, щоб так обширне діло випечатати” (Стеблій 1989). Z korespondencji możemy zatem wniosko-

¹ Słownik przechowywany jest we Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. Wasyla Stefanyka pod sygnaturą АСП 305.

² Rуска Trójca (*Руська трійця*) to nazwa utworzonego w latach 30. XIX wieku w Galicji ugrupowania społeczno-kulturalnego, założycielami którego byli: Markjan Szaszkewycz, Iwan Wahylewycz i Jakiw Hołowacki. Jego celem było, przede wszystkim, podniesienie rangi języka ukraińskiego (określanego wówczas mianem ruskiego – *руська мова*) oraz oczyszczenie go z wpływów mowy cerkiewnosłowiańskiej i języków obcych (głównie polskiego i rosyjskiego). Jednym z największych osiągnięć tego ruchu było wydanie w 1837 roku w Budapeszcie almanachu *Русалка Дніпрова*, zob. *Українська мова. Енциклопедія* (2000: 58, 95, 734).

wać o roku powstania słownika, czyli zakończeniu prac nad nim – przed lub w 1849 roku.

Ukraiński rejestr słownika liczy 27 000 haseł (Галас 1995: 62), przy czym część materiału ukraińskiego podana została w dwóch wariantach ortograficznych, ponieważ J. Skomorowski początkowo podawał leksykę ukraińską zgodnie z zasadami ortografii fonetycznej, później zaś zweryfikował jej zapis zgodnie z wymogami ortografii etymologicznej, i stąd zapisy, np. *ніс – нѠс, ніч – нѠч, вісь – Ѡсь, вісняк – Ѡсняк*. Tom I liczy 146 strony i obejmuje leksykę od litery *a* do *т*, tom II – 137 i litery od *Ѡ* do *ѡ*, tom III – 180 i litery od *к* do *о*, tom IV – 220 i leksykę na *n*, tom V – 183 i litery od *p* do *щ*. Większość wyrazów ma zaznaczony akcent. Nie wszystkie hasła ukraińskie zostały przetłumaczone. Najwięcej braków widocznych jest w tomie IV (poczynając od litery *n*, coraz więcej leksemów pozbawionych jest przykładów w języku polskim). Przy nazwach roślin bądź zwierząt autor uzupełnia komentarz poprzez zapisanie odpowiednika niemieckiego lub łacińskiego, np. *Раріє* (*pöze*) ‘raróg (der Blaufuss – птах)³; *Бабка* ‘babka (die Grossmutter), ‘babka, ziele (alisma plantago); *Каня* ‘kania (Hühnergeier); *Жук* ‘žuk (der Mistkafer). Niekiedy opisowo uściśla znaczenie, podaje konstrukcje wyrazowe lub związki frazeologiczne, ilustruje przykłady przysłowiami bądź fragmentami piosenek, np. *Амгнь* ‘koniec, zguba’: *аж там јему буде амгнь*; *Апостол* ‘Apostoł, Księga zawierająca dzieje i listy apostołskie, lekcyа, która się podczas mszy czyta z teјże Księgi’; *Байбарз, Байбарзо, Байдуже* ‘bajbardzo, bynajmniej, wcale nie, mniejsza o to’, н.п. *умерл батько – байбарзо, вмерла мати – байдуже, вмерла моја миленькаја – тожто менгъ жяль дуже* (співанка). W nawiasie autor umieszcza teјż synonim bądź wariant fonetyczny wyrazu ukraińskiego, np. *Август* ‘miesiąc Sierpień’, (Серпень); *Альмужна* ‘almużna’, (Даток); *Анна (Ганна)* ‘Anna’; *Веселгышшій* (także *Веселгыщій*) adj. com. od Веселиј. Niekiedy tłumaczenie jest bardzo ogólne, np. *Кравник* ‘jakaś roślina’. Wyrazem hasłowym może być forma 1 os. lp. czasownika, np. *Мелю* ‘mieleć’, (Молоти); *Зитну* ‘zetnę’.

Przy materiale ukraińskim autor podaje kwalifikatory wskazujące na: rodzaj gramatyczny rzeczowników: *m.*, *f.*, *n.*; część mowy (ale dotyczy to tylko przymiotników, przysłówków, liczebników i spójników): *adj.*, *adv.*,

---

³ Wszystkie przykłady ze słownika podaję w oryginalnym zapisie, który często odbiega od współczesnej normy.

num., *conj.*; rzeczowniki pluralia tantum oznacza poprzez kwalifikator *pl.* (Вечерницѣ *pl.* ‘wieczorki’); niekiedy umieszcza końcówkę lub pełną formę dopełniacza lp. rzeczowników: *Брид* (gen. *Броду*) ‘bród’, *Доготь* (gen. *Дігтю*) ‘diegieź’, *Корч* (gen. *Корчу*) ‘kurcz’.

Josyf Skomorowski stosuje kwalifikatory odnoszące się do pochodzenia lub zasięgu terytorialnego materiału ukraińskiego: *ukr.*, *cerk.*, *po dziecięcemu*, *gór.* Kwalifikator *ukr.* umieszcza autor prawdopodobnie przy leksyce odbieranej jako właściwej terenom Ukrainy Wschodniej, np. *Байрак* ‘dolina’; *cerk.* – to cerkiewizmy, np. *Агнец* ‘hostia’; *Ад* ‘piekło’; *Беззаконіє* ‘nieprawość’; *po dziecięcemu* – wyrazy charakteryzujące język dzieci: *Базя* ‘owca’ lub ‘jagnię’; *gór.* – to leksyka gwarowa obecna na obszarach górskich dialektów południowo-zachodnich, czyli cechująca gwary huculskie, bojkowskie, pokucko-bukowińskie czy zakarpaccie, np. *Веремтьнь* ‘piękna pogoda’ – w dialektach odnotowano zbliżoną formę *veremij* ‘pogoda, ładna pogoda’ (na Huculszczczyźnie), ‘piękna, słoneczna pogoda’ (huculskie wsie na Zakarpaciu), ‘deszcz, niepogoda, ślota’ (na Bojkowszczyźnie) (AGB V, m. 278); *Втькати* ‘krzyzczeć, hałasować (w lesie)’ – leksem poświadczony w gwarach huculskich (Janów 2001: 260) oraz bojkowskich (Онишкевич I, 115); *Коштьль* ‘kosz’ – wyraz zanotowany w gwarach bojkowskich ‘кошик з лози для картоплі’ (Онишкевич I, 383); *Макотер* ‘макітра’ – leksem obecny w gwarach bojkowskich ‘ts.’ (ЕСУМ III, 365); *Шимбалок* ‘listwa’ – w gwarach bojkowskich: *шимбарок* ‘місце під полицею, де несуться кури’ (Онишкевич II, 382).

Leksyka ukraińskiego rejestru słownika, także ta nieoznaczona kwalifikatorami, wykazuje liczne cechy zarówno fonetyczne, jak i morfologiczne, właściwe przede wszystkim południowo-zachodniemu dialektom języka ukraińskiego⁴:

- realizacja połączenia spółgłoski płynnej [r] z jerami w pozycji słabej jako [yr]: *Киртиця* ‘kret’ (zjawisko charakterystyczne dla dialektów południowo-zachodnich (Бевзенко 1980: 79);
- zachowanie nieakcentowanego [o] przed sylabą z akcentowanym [a]: *Богат*, *Богатий* ‘bogaty’; *Колаць* ‘kołacz’ (cecha dialektów połu-

⁴ Podaję wybrane przykłady form dialektalnych. Szczegółowy opis właściwości gwarowych obecnych w leksyce słownika J. Skomorowskiego przedstawiła Iryna Sus, zob. Сус 2011.

- dniowo-zachodnich oraz gwar zachodniopoleskich (Матвіяс 2004: 16; Жовтобрюх 1979: 289);
- w rzeczowniku вогонь pojawia się wstawna samogłoska [e]: *Огень* ‘ogień, gorączka’ (zjawisko typowe dla dialektów południowo-zachodnich (Бевзенко 1980: 58);
  - brak wzdłużenia spółgłoski tematycznej w rzeczownikach rodzaju nijakiego II deklinacji typu зiлля, житта: *Галузьє* (collect.) ‘gałęzie’ (cecha dialektów południowo-zachodnich (Бевзенко 1980: 84);
  - wtórna epenteza [l] po spółgłoskach wargowych: *Деревяниї* (*Дервяниї*) ‘drewniany’ (zjawisko właściwe dialektom południowo-zachodnim, obecne szczególnie na Podolu, nad Dniestrem oraz na Zakarpaciu (Бевзенко 1980: 66; Шевельов 2002: 643);
  - zastąpienie połączenia spółgłosek [xv] przez [f]: *Фіст* (*Фöст*) ‘ogón’ (cecha dialektów południowo-zachodnich, szczególnie gwary huculskiej (Бевзенко 1980: 64–65; Кобилянський 1960: 137);
  - zachowanie spółgłoski [h] w przysłówku *зде*: *Де, Где* ‘gdzie’ (cecha obecna zarówno w dialektach południowo-zachodnich, jak i południowo-wschodnich oraz poleskich (Бевзенко 1978: 361);
  - obecność spółgłoski protetycznej [h] przed [a]: *Арак* (*Гарак*) ‘arak’ (zjawisko obejmuje gwary od wschodniego Polesia do strefy stepowej i od Sanu do Dońca (nieobecne w gwarach łemkowskich, natomiast z ograniczonym charakterem w gwarach bojkowskich, huculskich i zakarpackich (Шевельов 2002: 579);
  - brak spółgłoski protetycznej [h] przed [o] lub też zastąpienie protetycznego [h] spółgłoską [v]: *Ворѣх, Орѣх* (formy z protetyczną spółgłoską [v] poświadczane są w gwarach bojkowskich (Онишкевич II, 24) oraz punktowo w rejonie rachiwskim w obrębie gwar huculskich (Дзєндзелівський 2000: 73); brak spółgłoski protetycznej cechuje, z jednej strony, gwary środkowo- i wschodniopoleskie, z drugiej – karpacie (większość łemkowskich, a także bojkowskie, huculskie i zakarpacie (Шевельов 2002: 573);
  - obecność spółgłoski protetycznej [v] przed [o]: *Вотець* (g. *Вітця*) ‘ojciec’ (Отець) (zjawisko obejmuje gwary naddniestrzańskie i nadsańskie, Podlasie, zachodnią część Podola, częściowo gwary bukowińsko-pokuckie, wschodniobojkowskie i wschodniołemkowskie, lo-

- kalnie obecne jest też na zachodnim Polesiu i środkowym Zakarpaciu (Бевзенко 1980: 83; Шевельов 2002: 572);
- zjawisko metatezy: *Вогорити*, Говорити (czasownik odnotowany w gwarach halicko-bukowińskich (Бевзенко 1980: 84), na wschodnim Polesiu oraz Chmielniczczyźnie (Шевельов 2002: 949);
  - mianownik lp. rzeczownika миша ma postać *миш*: *Миш* ‘mysz’ (forma, będąca kontynuacją postaci prasłowiańskiej *мышь, znana jest gwarom zakarpackim, łemkowskim oraz gwarze Batiuków (Бевзенко 1960: 52);
  - formy enklityczne zaimków osobowych: *Тя ‘cię’* zamiast Тебе (cecha właściwa gwarom halicko-bukowińskim, karpackim i części wołyńsko-podolskich (Бевзенко 1980: 119);
  - formy liczebników: *Оденацять* ‘jedenaście’ (typowe dla dialektów południowo-zachodnich, zwłaszcza naddniestrzańskiego (Бевзенко 1980: 117);
  - bezokolicznik czasowników o dawnym temacie na spółgłoski *[g], *[k] zakończony na – чу: *Допечи* ‘dopiec’; *Зречи ся* ‘zrzec się’; *Лягчи* ‘leż, położyć się’; *Набъжчи* (cecha dialektów południowo-zachodnich: gwary południowowołyńskie, halicko-bukowińskie i karpackie (Бевзенко 1960: 127; Кобилянський 1960: 184).

Ukraiński materiał słownika obfituje w polonizmy, zarówno fonetyczne, jak i leksykalne, np. *Бадати* ‘badać’, *Бадач* ‘badacz’, *Безчельний* ‘bezczelny’, *Глодовий* ‘głodowy’, *Гіль* ‘gil’, *Дозберати* ‘dozbierać’, *Ябло*, ob. Яблоко, *Јесли* ‘jeśli, jeżeli’, *Јелень* ‘jelen’’, *Крвавий* ‘krwawy’, *Крвистий об.* Кровистий ‘krwisty’, *Личба* ‘liczba’, *Најбарзгј* ‘najbardziej’, *Овишем*, *овишѣм* ‘owszem’, *Пазногть* ‘paznokieć’, *Пьец* ‘piec’, *Рольник* ‘rolnik’, *Стеклий* ‘wściekły’, *Щитель* ‘szczygieł’, *Флята* ‘flaga’.

W słowniku znajdujemy zapis: *Глід* (*Глѳд*) ‘głód’, gdzie wyraz ukraiński jest zapewne wariantem polskiego odpowiednika i, jak sam autor zauważył: „zwykle mówi się голод”. Przykład jest o tyle interesujący i intrygujący, że J. Skomorowski dodał przysłowie zawierające ten, niepotwierdzony w dostępnych pracach leksykograficznych, leksem: „Коли цвите биб, то великий глід – а як цвите мак, то уже не так”. Także przysłowia w tej postaci nie odnajdziemy w słownikach, potwierdzony jest natomiast wariant: „Коли цвите биб, тоді тяжко о хліб; а як мак, то не так” (Грінченко IV, 425).

W rejestrze słownika obecne są przykłady wskazujące na mylne podanie przez autora odpowiedników polskich, np.:

- *Грубарь* ‘grubarz’ – w dialektach języka ukraińskiego rzeczownik *грубар* funkcjonuje w znaczeniu ‘пузань’ (ЕСУМ I, 603), natomiast słowniki historyczne języka polskiego poświadczają rzeczownik *grubarz* jedynie z semantyką: ‘grabarz’ (MSZP 77; SPXVI), ‘człowiek zajmujący się kopaniem grobów i posługiwaniem przy grobach; robotnik zajmujący się pracami ziemnymi albo górnik’ (SPXVI);
- *Завалки* pl. ‘zawałki (słabość)’ – leksem ukraiński w dialektach oznacza chorobę: ‘біль у горлі з опухлими залозами (свинка), припухли залози’ (ЕСУМ II, 216), ‘ангіна; дифтерит; запор’ (ЕСУМ II, 216); zarówno w dialekcie bojkowskim, jak i huculskim odnotowano postaci: *zawały, zawałky* jako nazwę choroby ‘skrofuloza (zołzy)’ (AGB III, m. 173), ‘skrofuły (choroba)’ (Janów 2001: 65, 277), natomiast słowniki języka polskiego proponowanego znaczenia nie rejestrują, poświadczają formę *zawałki* jedynie jako ‘gruczoł’ nie zaś jako jednostkę chorobową (chorobę gruczołów) (MSZP 377);
- *Жядниј (жяден)* ‘żądny (cierpiący niedostatek)’, жядниј грошя – o ile znaczenie podstawowe nie wzbudza wątpliwości, to umieszczone w nawiasie nie znajduje potwierdzenia (por. ЕСУМ II, 184–185; Borys 752; MSZP 395);
- *Медведюк, Медведець* (‘skorpion’) – w gwarach huculskich poświadczono warianty: *medwedyk, medwedok, medwediuch* jako nazwy dla owada ‘turkucia podjadka’ (Janów 2001: 125), nie zaś znacznie groźniejszego pajęczaka⁵.

Wstępna analiza ukraińskiego rejestru słownika J. Skomorowskiego wykazała również, że ukraińska leksyka zanotowana przez lwowskiego badacza nie zawsze znajduje potwierdzenie w innych pracach leksykograficznych⁶.

---

⁵ O. Partycki, korzystający ze słownika J. Skomorowskiego, skopiował w swoim słowniku błędne znaczenie leksemów ukraińskich: *Scorpion* ‘медведюкь, медведець’ (II, 180), a na ten właśnie, m.in., zapis zwrócił uwagę recenzent jego słownika Iwan Wehratrski, zob. Skurzewska 2016: 34.

⁶ Nie zostały w tym przypadku uwzględnione dane ze słownika O. Partyckiego z 1867 roku (*Нѣмецко рускій словарь*), o ile jedynie w nim odnotowano dany leksem (ponieważ autor korzystał ze słownika J. Skomorowskiego), oraz słownika J. Żelechowskiego i S. Nedilskiego (*Малоруско-німецкий словарь*), ponieważ autorzy słow-

Dlatego też nasuwa się pytanie, czy jest to leksyka bardzo ograniczona terytorialnie, czy też pojawiła się w słowniku pod wpływem języka polskiego. Oto przykłady takiego słownictwa:

(a) rzeczowniki – leksyka somatyczna:

- *Болячка* ‘macica’ – w dialektach języka ukraińskiego rzeczownik *болячка* zarejestrowany został jako: ‘будь-яка хвороба; захворювання’ w dialektach zachodniopoleskich (Аркушин I, 26), ‘будь-яка хвороба внутрішніх органів’ w dialektach huculskich (tutaj w wariacie *болчка* (Закревська 1997: 28), ‘біль під грудьми; нарив’ na Wojkowszyźnie (Онишкевич I, 65); natomiast w dialektach języka polskiego rzeczownik *bolączka* poświadczony został jako ‘macica’ (Warszawski I, 102, 187);
- *Затъч* ‘zawałki (choroba nierogacizny)’ – hasło zanotowane jedynie w słowniku J. Żelechowskiego jako ‘Art Halskrankheit’, ale bez źródła (Желеховський I, 276); na gruncie języka polskiego: *zawałki w czeluściach* to ‘migdałki’, a *zawałka* to ‘gruczoł’ (MSZP 377). Nie zostało natomiast odnotowane znaczenie podane w nawiasie, odnoszące się do choroby, a autor miał tu prawdopodobnie na myśli: *zolzy pl. (końskie) wet.*, czyli ‘ostra choroba zakaźna źrebiąt i młodych koni, objawiająca się zapaleniem błony śluzowej jamy nosowej i gardła oraz ropieniem okolicznych węzłów chłonnych’ (SJP III, 1053);
- *Леливо* z pogardą zamiast черево – ukraiński leksem bez potwierdzenia; jedynie O. Partycki notuje zbliżony wariant: der Bauch (verächtlich) ‘лелево’ (I, 120);
- *Лелюх*, zwykle *Лелюхи*, pl. ‘jelito, jelita’ – leksem uważany jest za zapożyczenie z języka polskiego, por. pol. dial. *lelochy* ‘баранячі нутрощі’ (ЕСУМ III, 218); wyraz *лелюхи* notuje ЕСУМ (III, 218) ‘нутрощі’, ale źródłem materiału okazał się słownik J. Żelechowskiego (Желеховський II, 401) ‘ts.’, gdzie znajdujemy odsyłacz do słownika O. Partyckiego;

---

nika ukraińsko-niemieckiego w ukraińskim rejestrze uwzględnili materiał ze słownika O. Partyckiego.

- *Лядва* ‘łędźw’ – w dialektach języka ukraińskiego zanotowano wariant *лідви* ‘стегна’ (ЕСУМ III, 258) oraz *лядвія* ‘biodra’ (Witwicki 38), ‘łędźwie’ (Witwicki 121);
- *Потилокъ* (bez tłumaczenia na język polski) – u J. Skomorowskiego rzeczownik *потилокъ* został zarejestrowany jako synonim wyrazu *потилиця* ‘potylicca, kark’; odnotowany jeszcze u W. Dahla (III, 942) w znaczeniu ‘ударъ по затылку; затылокъ или холка у скота’ (psk. twer.);
- *Сустава* ‘staw’ – J. Karłowicz (V, 265) podaje ten leksem ze *Słowniczka gwary polaków litewskich (rękop.)* jako ‘członek, np. część palca, staw’;
- *Червъниѣ зуб* ‘zęb trzonowy’ – w gwarach na pograniczu łemkowsko-bojkowskim poświadczony został wariant *čerevnyji (zuby)* ‘trzonowe zęby’ (Rieger 2002: 230), O. Partycki (I, 115) proponuje natomiast formę *червѣнний (черенний) зубъ* ‘der Backenzahn’;

(b) przymiotniki:

- *Доберь* ‘dobry’ – wariant morfologiczny nie został odnotowany przez inne słowniki;
- *Доловатий* ‘dołowaty’, np. поле – brak poświadczenia przymiotnika;
- *Дръчний* ‘dorzeczny’ – semantyka zanotowana przez J. Skomorowskiego nie jest potwierdzona w innych opracowaniach leksykograficznych; przymiotnik *дрічний* funkcjonuje w dialektach języka ukraińskiego, ale w znaczeniu ‘люб’язний, милий; гарний, сильний’ (ЕСУМ II, 131), ‘учтивый, любезный, милый’ (Грінченко I, 351), por. Warszawski (I, 521): *dorzeczny* ‘rozsądny, logiczny’;
- *Нагуловатий* ‘głupkowaty’ – w znaczeniu podanym przez J. Skomorowskiego notowany jest przymiotnik *nahulkowatyj* ‘głupkowaty, narwany’ (Janów 2001: 135), ‘придуркуватий’ (Онишкевич I, 464), ‘aufbrausend, heftig, jäh; einfältig; der Tölpel’ (Желеховський II, 471); wariant zbliżony do zarejestrowanego przez J. Skomorowskiego został poświadczony w dialekcie бойkowski, ale w innym znaczeniu: *нагульоватий* ‘запальний, гарячий’ (Онишкевич I, 464);
- *Повольний, повольна кашя* ‘не густа’ – ani w języku ukraińskim, ani w jego dialektach nie odnotowano powyższego znaczenia, por. *повільний* (ЕСУМ IV, 468);

(c) czasowniki:

- *Дотикнути ся* чого ‘dotknąć, poruszyć’ – zbliżony wariant *доткнутися* ‘anrühren, leicht berühren’ został zarejestrowany w powiecie żółkiewskim (Маруца 246);

w poniższych przykładach brak potwierdzenia semantyki podanej przez J. Skomorowskiego:

- *Заганяти (чимь)* ‘trącić czym (etwas riechen)’;
- *Кинутти що* ‘dotknąć, poruszyć’;
- *Кинутти ся* ‘dotknąć’.

Słownik ukraińsko-polski Josypa Skomorowskiego stanowi niewątpliwie wartościowy zabytek języka ukraińskiego połowy XIX wieku i wymaga bardzo szczegółowej analizy. Reprezentuje on zachodni wariant XIX-wiecznego języka ukraińskiego opartego na jego południowo-zachodnich dialektach. Nie jest wolny od nieścisłości, błędów w tłumaczeniu, zawiera leksykę, która nie znajduje potwierdzenia w słownikach historycznych, dialektalnych czy we współczesnym języku. Zbadanie zabytku umożliwiłoby ustalenie, w jakim stopniu słownictwo zaproponowane przez autora funkcjonowało w różnych warstwach językowych, a w jakim było, być może, inicjatywą samego J. Skomorowskiego. Wydaje się, że także hasła w polskim rejestrze rękopisu mogłyby stanowić materiał badawczy, ponieważ być może mamy tutaj do czynienia z regionalizmami kresowymi, o czym mógłby świadczyć zapis rzeczownika *diegiedź* (wobec współczesnej formy literackiej *dziegieć*).

Bibliografia

- [AGB] *Atlas gwar bojkowskich*, 1980–1991, J. Rieger (red.), t. 1–7, Wrocław.
- BORYŚ W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- JANÓW J., 2001, *Słownik huculski*, Kraków: Wydaw. Naukowe DWN.
- KARŁOWICZ J., 1900–1911, *Słownik gwar polskich*, t. 1–6, Kraków.
- [MSZP] *Mały słownik zaginionej polszczyzny*, 2003, F. Wysocka (red.), Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków: Lexis.

- RIEGER J., 1995, *Słownictwo i nazewnictwo lemkowski*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- RIEGER J. (red.), 2002, *Studia nad słownictwem gwar ukraińskich w Polsce. Lemkowszczyzna i gwary nadszańskie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- [SJP] *Słownik języka polskiego*, 1988–1989, Warszawa: PWN.
- SKURZEWSKA A., 1999, Działalność filologiczna Omelana Partyckiego (uwagi wstępne), *Miż cysidaми* 9, s. 145–155.
- SKURZEWSKA A., 2016, *Omelan Partycki i językoznawstwo preskrypcyjne w Galicji w II połowie XIX wieku*, *Studia Ruthenica Cracoviensia* 10, Kraków: Wydawnictwo „Scriptum”.
- [Warszawski] *Słownik języka polskiego*, 1900–1927, J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki (red.), t. 1–8, Warszawa.
- [Witwicki] *Słownik polsko-cerkiewnosłowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku*, 1997, oprac. i przyg. do druku J. Dzendzeliwski, Warszawa: Semper.
- АРКУШИН Г., 2000, *Словник західнополіських говірок*, т. 1–2, Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки.
- БЕВЗЕНКО С. П., 1960, *Історична морфологія української мови. Нариси із словозміни та словотвору*, Ужгород: Закарпатське обласне видавництво.
- БЕВЗЕНКО С. П., ГРИЩЕНКО А. П., ЛУКІНОВА Т. Б. [та ін.], 1978, *Історія української мови. Морфологія*, Київ: Наук. Думка.
- БЕВЗЕНКО С. П., 1980, *Українська діалектологія*, Київ: Вища школа.
- ГАЛАС Б., 1995, *Ф. С. Шимкевич як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII – початок XX ст.)*, Ужгород [б.в.].
- ГРИНЧЕНКО Б. (ред.), 1907–1909, *Словарь украинского языка* (Репринтне видання), т. 1–4, Київ.
- ДАЛЬ В., 1903–1909, *Толковый словарь живого великорусского языка*, т. 1–4, С. Петербург–Москва.
- ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ Й., 2000, Кілька карпатсько-балканських паралелей, w: E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska (red.), *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- [ЕСУМ] *Етимологічний словник української мови*, 1982–2012, О. С. Мельничук (головн. ред.), т. 1–6, Київ: Наукова думка.
- ЖЕЛЕХОВСКИЙ С., НЕДІЛЬСКИЙ С., 1885–1886, *Малоруско-німецкий словарь*, т. 1–2, Львів.
- ЖОВТЮБРЮХ М. А., РУСАНІВСЬКИЙ В. М., СКЛЯРЕНКО В. Г., 1979, *Історія української мови. Фонетика*, Київ: Наук. Думка.
- ЗАКРЕВСЬКА Я. (відп. ред.), 1997, *Гуцульські говірки. Короткий словник*, Львів: Інститут українознавства НАНУ.

- Кобиланський Б. В., 1960, *Діалект і літературна мова*, Київ: Рад. Школа.
Літературні вѣсти, 1862, *Вечерниця*, ч. 40, Львів.
- [Магура] Сборничокъ словъ и выраженій чисто-народныхъ, назначеный матеріаломъ до руского Словаря, 1863, *Галичанинъ: Литературный Сборникъ*, кн.1, вип. 3–4, Львовъ, s. 242–258.
- МАТВІЯС І., 2004, Діалектна основа вокалізму в українській літературній мові, *Мовознавство* 4, s. 15–24.
- ОНИШКЕВИЧ М., 1984, *Словник бойківських говірок*, ч. 1–2, Київ: Наукова думка.
- СТЕБЛІЙ Ф. І. (упоряд.), 1989, „*Русалка Дністрова*”. *Документи і матеріали*, [online:] <https://ua-kobzar.livejournal.com/340278.html> [dostęp: 18.02.2020].
- СУС І., 2011, *Рукописний українсько-польський словник „Матеріялы до словаря русскаго” Й. Скоморовського як джерело до вивчення українських говорів*, [online:] <https://dSPACE.UZHNU.EDU.UA/JSPIU/BITSTREAM/LIB/5210/1/РУКОПИСНИЙ%20УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ%20СЛОВНИК.pdf> [dostęp: 19.02.2020].
- Українська мова. Енциклопедія*, 2000, Київ: Видавництво „Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана.
- ШЕВЕЛЬОВ Ю., 2002, *Історична фонологія української мови*, Харків: Акта.
<http://www.oda.te.gov.ua/ternopilaska/ua/publication/print/18810.htm> [dostęp: 25.02.2020].
[SPXVI] <https://spxvi.edu.pl/indeks/haslo/53859> [dostęp: 25.02.2020].

Матеріялы до руского словаря – the Ukrainian-Polish 19th century manuscript dictionary by Josyf Skomorovski

(s u m m a r y)

Матеріялы до руского словаря – the Ukrainian-Polish manuscript dictionary by Josyf Skomorovski – consists of 5 volumes and 1732 pages. It was probably completed in 1849. The register of the Ukrainian dictionary has 27000 entries. In the Ukrainian part, there is a lot of phonetic and lexical polonisms as well as dialectal lexical items. Some Ukrainian dictionary entries were not translated – especially in the 4th volume. Some of the Ukrainian words were presented in two orthographical variants – Skomorowski initially tried to follow the rules of phonetic orthography, but then he verified the Ukrainian part in accordance with the etimological orthography. The dictionary is not free from translation errors, it also includes some Ukrainian lexicon which has not been confirmed in other sources.

К e y w o r d s : 19th century Ukrainian lexicography; Skomorovski; the south-western dialects of Ukrainian language; dialectal lexis